

ЛЕКЦІЯ № 10. ТЕМА 10. ХАРАКТЕР ЛЮДИНИ ТА ЙОГО ОСОБЛИВОСТІ

У буквальному перекладі з грецької характер означає карбування, відбиток. У психології під характером розуміють сукупність індивідуально-своєрідних психічних властивостей, що виявляються в особистості в типових умовах і виражаються у властивих їй способах діяльності в подібних умовах

Характер - це індивідуальне сполучення істотних властивостей особистості, що виражають відношення людини до дійсності і виявляються в його поведженні, у його вчинках.

Характер взаємозалежний з іншими сторонами особистості, зокрема з темпераментом і здібностями. Характер, як і темперамент, є досить стійким і мало-змінюваним. Темперамент на форму прояву характеру, своєрідно забарвлює ті чи інші його риси. Так, наполегливість у холерика виражається кипучою діяльністю, у флегматика - у зосередженому обмірковуванні. Холерик трудиться енергійно, жагуче, флегматик - методично, не поспішаючи. З іншого боку, і сам темперамент перебудовується під впливом характеру: людина із сильним характером може придушити деякі негативні сторони свого темпераменту, контролювати його прояву.

З характером нерозривно зв'язані і здатності. Високий рівень здібностей зв'язаний з такими рисами характеру, як колективізм - почуття нерозривного зв'язку з колективом, бажання працювати для його блага, віра у свої сили і можливості, з'єднана з постійною незадоволеністю своїми досягненнями, високою вимогливістю до себе, умінням критично відноситися до своєї справи. Розквіт здібностей зв'язаний з умінням наполегливо переборювати труднощі, не падати духом під впливом невдач, працювати організовано, виявляти ініціативу.

Зв'язок характеру і здібностей виражається й у тім, що формування таких рис характеру, як працьовитість, ініціативність, рішучість, організованість, наполегливість, відбувається в тій же діяльності дитини, у якій формуються і його здібності. Наприклад, у процесі праці як одного з основних видів діяльності розвивається, з одного боку, здатність до праці, а з іншого боку - працьовитість як риса характеру.

У спілкуванні з людьми характер людини виявляється в манері поведінки, у способах реагування на дії і вчинки людей. Манера спілкування може бути більш-менш делікатною, тактовною чи безцеремонною, ввічливою чи грубою. Характер на відміну від темпераменту обумовлений не стільки властивостями нервової системи, скільки культурою людини, його вихованням.

Коли говорять про наявність у когось визначеного характеру, тим самим указують на відому односторонність його психічної організації, відому дисгармонію психіки. По суті справи, про нормального "ідеального" людини не можна сказати, який у нього характер, тому що все його поведіння є простою реакцією на зовнішні впливи.

Потрібно відзначити розпливчастість і невизначеність границь і між окремими психопатіями. Виділювані форми психопатій здебільшого являють собою штучний продукт схематичної обробки того, що спостерігається в дійсності. У той же час поведіння психопатів одного типу може бути різним: один параноїк може бути усіма визнаним ученим, іншої - душевнохворим і т. п.

Виходячи з того, що в нерізкій формі ті чи інші психопатичні особливості наявні всім нормальним людям, зрозуміло, чим різкіше виражена індивідуальність, тим яскравіше стають і властиві їй психопатичні риси. Імовірно, тому серед людей високообдарованих, з багато розвитий емоційним життям і легко збудливою фантазією мається значна кількість безсумнівних психопатів.

Характер - це нерозривне ціле. Але вивчити і зрозуміти таке складне ціле, як характер, не можна, не виділивши в ньому окремих сторін чи типових проявів (рис характеру). Загальні риси характеру виявляються у відносинах особистості до суспільних обов'язків і боргу, до людей, до самої себе.

Відношення до суспільних обов'язків і боргу насамперед виявляється у відношенні особистості до суспільної праці. У цьому зв'язку виявляються такі риси характеру, як працьовитість, сумлінність, наполегливість, ощадливість, і протилежні їм - лінощі, недбалість, пасивність, марнотратство.

Відношення людини до праці впливає на формування його інших особистісних якостей. Д. І. Писарев писав: "Характер загартовується працею, і хто ніколи не добував собі власною працею насущної їжі, той у більшій частині залишається назавжди слабкою, млявою і безхарактерною людиною".

Відношення до людей наочно виступає в таких рисах характеру, як товариськість, увічливість, доброзичливість і т. п. Антиподами цих рис є замкнутість, безтактність, недоброзичливість. Як затверджував В. Гюго, "у кожного чоловіка три характери: той, котрий йому приписують; той, котрий він сам собі приписує; і, нарешті, той, котрий є в дійсності". З метою з'ясування суті свого характеру людині корисно знати думка про себе колективу, у якому він працює і проводить значну частину свого життя. І насамперед те,

наскільки упорядковані в нього відносини з людьми, наскільки він потрібний людям, наскільки він авторитетний серед них.

Відношення до самого себе виявляється в самооцінці своїх дій. Твереза самооцінка - це одне з умов удосконалювання особистості, що допомагають виробляти такі риси характеру, як скромність, принциповість, самодисципліна.

Негативними рисами характеру є підвищена зарозумілість, зарозумілість і хвастощі. Людина, що володіє цими рисами, звичайно невживчивий у колективі, мимоволі створює в ньому перед-конфліктне і конфліктні ситуації. Небажана й інша крайність у характері людини - недооцінка своїх достоїнств, боязкість у висловленні своїх позицій, у відстоюванні своїх поглядів.

Скромність і самокритичність повинні сполучатися з загостреним почуттям власного достоїнства, заснованому на свідомості дійсної значимості своєї особистості, на наявності відомих успіхів у праці на загальну користь.

Принциповість - одне з кошовних особистісних якостей, що додають характеру діяльну спрямованість.

Вольові риси характеру. Під волею розуміється складний психічний процес, що викликає активність людини і будить його діяти направлено.

Воля є здатністю людини переборювати перешкоди, домагатися поставленої мети. Конкретно вона виступає в таких рисах характеру, як цілеспрямованість, рішучість, наполегливість, мужність. Дані риси характеру можуть сприяти досягненню як суспільно корисних, так і антигромадських цілей. Для цього важливо визначити, який мотив вольового поведіння людини. "Хоробрий учинок, мотив якого складається в поневоленні іншої людини, у захопленні чужого добра, у просуванні по службі, і хоробрий учинок, мотив якого полягає в тім, щоб допомогти загальній справі, володіють, звичайно зовсім різними психологічними якостями".

По вольовій активності характери підрозділяються на сильні і слабкі. Люди сильним характером мають стійкі цілі, ініціативні, змело приймають рішення і реалізують їх, мають велику витримку, мужні і сміливі. Людей, у яких ці якості слабо виражені чи окремі з них відсутні, відносять до категорії слабохарактерних. Їм властиво пасивний прояв своїх ділових і особистих якостей. Найчастіше такі люди, маючи самі гарні наміри, не домагаються значимих результатів у роботі, навчанні. Багато хто з них щиро переживають своє невміння самостійне, наполегливо і рішуче діяти.

Вольові якості можна виховувати в людини. І. П. Павлов підкреслював, що людина - це єдина система, здатна регулювати сама себе в широких

межах, тобто може самоудосконалюватися. Слабовільні люди при продуманій педагогічній роботі з ними можуть стати активно діяльними. При цьому треба брати до уваги індивідуальні особливості людини, наприклад його темперамент. Так, у холерика легше виробити активність і рішучість, чим у меланхоліка. Сама людина повинна з юного віку тренувати свою волю, виробляти такі якості, як самовладання, активність, сміливість.

Характер - якість особистості, що узагальнює найбільш виражені, тісно взаємозалежні і тому що чітко виявляються в різних видах діяльності властивості особистості.

Характер - "каркас" і підструктура особистості, накладена на її основні підструктури.

Після обговорення питання про формування характеру природно тепер звернутися до з'ясування того, як співвідносяться характер і особистість.

У загальній структурі особистості характер займає центральне місце, поєднуючи всі інші властивості й особливості поведінки. Характер людини, безсумнівно, впливає на його пізнавальні процеси – сприйняття, увага, уява, мислення і пам'ять. Цей вплив здійснюється через вольові й інструментальні риси характеру. Емоційне життя людини знаходиться під прямим впливом характеру. Те ж саме можна сказати про мотивацію і про саму волю. У першу черзі характер визначає індивідуальність і своєрідність особистості.

Від інших рис особистості характер відрізняється насамперед своєю стійкістю і, як ми змогли переконатися, більш раннім формуванням. Якщо, наприклад, потреби, інтереси, схильності, соціальні установки, світогляд людини в цілому можуть мінятися практично в плинні всього життя людини, то його характер, один раз сформувавши, залишається вже більш-менш стійким. Виключення, мабуть, складають тільки випадки важких захворювань, що захоплюють мозок людини, а також відбуваються з віком глибокі органічні зміни в центральній нервовій системі, слідом за якими по чисто органічних причинах може мінятися характер людини. Нарешті, деякі його зміни можуть відбуватися в період життєвих криз, що також не можна розглядати як цілком нормальні явища.

Одна з їхніх рис характеру людини, що виявляють особливу вікову і тимчасову стійкість, є товарицькість чи зв'язана з нею по змісту риса – замкнутість, а також більш загальні риси характеру, до складу яких дві названі входять як складові, - екстраверсія і інтроверсія. Багато корисного в розумінні генезису і функціонування цих рис характеру вніс К. Юнг. "Розглядаючи плин людського життя, - писав він, - ми бачимо, що долі одного обумовлюються переважно об'єктами його інтересів, у той час як долі

іншого – насамперед його власним внутрішнім життям". Перший тип людей можна назвати екстравертованим, другий – інтровертованим.

Екстраверсія і інтроверсія як риси особистості виражають, відповідно, чи відкритість замкнутість людини стосовно світу, до інших людей. Майже таку ж стійкість, як екстраверсія і інтроверсія, виявляє комплекс характерологічних особистісних рис.

Характер тісно пов'язаний з темпераментом, який може сприяти або протидіяти розвиткові певних рис характеру. Тому важливо знати свій темперамент. Так, холерику або сангвініку легше, ніж меланхоліку чи флегматику, сформуванню в собі ініціативність і рішучість. Однак для холерика може стати серйозною проблемою формування стриманості та самоконтролю, а для сангвініка - вимогливості до себе та самокритичності. Меланхоліку важче долати сором'язливість і тривожність, а флегматику - розвивати активність.

Характер формується з перших днів життя людини до останніх його днів. У перші роки життя провідним фактором розвитку характеру стає наслідування дорослим; у молодшому віці поряд із наслідуванням на перше місце виступає виховання. А починаючи з підліткового віку важливу роль у формуванні характеру відіграє самовиховання.

Характер може свідомо, цілеспрямовано вдосконалюватися самою людиною завдяки зміні соціальної поведінки, спільної діяльності, спілкування з іншими людьми. Треба знати, що характер можна змінювати протягом усього життя людини.